

LINGUOCULTURAL ASPECT OF FOREIGN UNDERGRADUATES' SPEECH DEVELOPMENT PROCESS

Novoseltseva I.I.

*Belarusian State Economic University,
Belarus, Minsk*

The article discusses the forms of work on the development of speech of undergraduates in the process of teaching Russian as a foreign language on the basis of linguocultural material. The learning potential of regional studies texts stimulates cognitive activity and the development of socio-cultural competence of students. An ethno-oriented approach increases the effectiveness of the formation of linguistic and communicative competencies.

Keywords: text, speech activity, communicative skills, sociocultural competence.

КУЛЬТУРНЫЯ КАНАТАЦЫІ ЯК СПАСАБ АСЭНСАВАННЯ І МОЎНАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ ЭМОЦЫЙ ГНЕВУ ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Носік А.А.

*Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт
Беларусь, Мінск*

У артыкуле закранаецца пытанне ўзнікнення ў мове другасных намінацый. Высытляюцца падставы фарміравання канатацый як сродку сувязі мовы і мыслення народа. Абгрунтоўваецца думка наконт месца эмацыянальнага кампанента семантыкі ў сістэме арганізацыі лексікі.

Ключавыя словы: намінацыя, лексіка, беларуская мова, эмоцыі, гней.

Сукупнасць псіхалагічных якасцей, сфарміраваных ва ўмовах прыродна-геаграфічнага, сацыяльна-культурнага, эканамічнага, этнагенетычнага падмуркаў ляжыць у аснове мысліцельных працэсаў пэўнай этнічнай групы людзей і адлюстравання рэчаіснасці ў мове. Моўныя канцэпты, у якіх утрымліваецца мадэль ментальнай арганізацыі светаўспрымання, утвараюць сабой складаную сістэму арганізацыі лексікі. Ю.С.Сцяпанаў вылучыў 3 важныя складнікі канцэпта: «1) асноўную, актуальную прымету; 2) дадатковую ці некалькі дадатковых, пасіўных прымет, якія з'яўляюцца ўжо неактуальнымі, гістарычнымі; 3) унутраную форму, звычайна ўвогуле не ўсвядомленую, замацаваную ў знешняй, слоўнай форме» [4, с. 46-47].

У структуру моўнага канцэпта ўваходзіць паняцце культурнай канатацыі. Адносна гэтага М.У. Піменава адзначае, што «па меры засваення ў мове слова абрастае дадатковымі сэнсамі, што звязана з інтэрпрэтацыяй і пазнаннем новага... Гэтыя сэнсы ў далейшым прадугледжваюць развіццё паняццёвых прымет... Далей паяўляюцца другасныя значэнні слова, для якіх уласціва арэчаўленне абстрактных сэнсаў: у структуры канцэпта з'яўляюцца катэгарыяльныя прыметы, сярод якіх

каштоўнасна-ацэначныя, прасторавыя і тэмпаральныя прыметы» [3, с. 127].

У сваіх поглядах А.А. Карнілаў прытрымліваецца думкі, што катэгорыі «каларыт, дух, прыгажосць мовы... выходзяць за рамкі фармальна-лагічнага апісання і адносяцца да сферы эмацыянальнага ўспрыняцця і эмацыянальнай інтэрпрэтацыі фактаў мовы» [2, с. 301].

Здольнасць моўных адзінак набываць другаснае значэнне і ўжывацца ў новай намінацыйнай ролі з'яўляецца сведчаннем таго, што носьбіты мовы ў працэсе пазнання рэчаіснасці і камунікацыі вылучаюць новыя сістэмныя сувязі паміж з'явамі рэчаіснасці і іх адлюстраваннем у мове. На падставе падабенства формы, колеру, характарыстык паводзін, пахаў і смакавых уласцівасцей словам прысвойваюцца новыя сэнсы, цесна звязаныя з культурна-гістарычнымі каштоўнасцямі арыенцірамі народа.

Механізм намінацыі шляхам пераасэнсавання існуючых уласцівасцей аб'екта, дзеянняў, працэсаў з'яўляецца адным з важных спосабаў разумення ўзаемаадносін мыслення з мовай. Найбольшую распаўсюджанасць у беларускай моўнай практыцы атрымала метафарызацыя. Семантычная дэрывацыя, ў выніку якой адбываецца папаўненне складу эмацыянальнай лексікі, грунтуецца на спецыфіцы менталітэту і ўяўляе цікавасць пры даследаванні ўзроўню развіцця лексічнага складу мовы на дадзеным этапе.

Пытанне канатацыі было закранута яшчэ ў лінгвістычным даследаванні К.О. Эрдмана (1900) і прысвячалася змястоўнаму боку слова. Ён прапанаваў вылучыць тры складнікі зместу: паняційны змест, спадарожны сэнс і пачуццёвую каштоўнасць. Апошнія два і ўяўляюць сабой перадумовы ўтварэння канататыўнага значэння. Гэтыя значэнні (другасныя) уплываюць на месца слова ў лексічнай сістэме і яго здольнасць да ўключэння ў камунікатыўныя працэсы.

Л.Блумфілд разглядаў канатацыю як пэўны ўзровень выкарыстання моўных сродкаў, які дасягаецца за кошт сацыяльных, лакальных, тэхнічных, культурных фактараў, якія з'яўляюцца сапраўды значнымі і дапаўняюць дэнататыўнае значэнне.

У цяперашні час у аснове лінгвістычных даследаванняў вядучае месца займаюць антрапацэнтрычны і антрапаметрычны падыходы. «Антрапаметрычнасць метафары, г. зн. суразмернасць супастаўленых у метафарызацыі аб'ектаў менавіта ў чалавечай свядомасці, безадносна да рэальных падабенстваў і адрозненняў гэтых сутнасцяў (той, якая абазначаецца пасродкам метафары, і той, якая выкарыстоўваецца як дапаможны вобраз) самым натуральным чынам упісваецца ў сучасную антрапалагічную парадыгму навуковых ведаў, якія зыходзяць з дапушчэння, што чалавек спазнае свет праз усведамленне сваёй прадметнай і тэарэтычнай дзейнасці ў ім», – адзначае В.М.Тэлія [5, с. 4]. Адпаведна на падставе таго, якім чынам чалавек успрымае працэсы і аб'екты навакольнай рэчаіснасці, адбываецца метафарызацыя як магчымасць канкрэтызацыі ў мове кагнітыўнага вопыту. Дзякуючы ўсведамленню мадэлі арганізацыі светаўспрымання беларусаў стала магчымым вылучэнне пласта эмацыянальнай лексікі, якая змяшчае інфармацыю аб поглядах на гнеў і

яго праяўленне.

У метафарычнае поле ЛСП гневу ўключаюцца паняцці, з дапамогай якіх ажыццяўляецца раскрыццё працэсаў псіхікі, недасягальных для непасрэднага ўспрыняцця, праз больш даступныя, простыя, вядомыя з калектыўнага жыццёвага вопыту, якія найбольш трапна паведамляюць пра ступень праяўлення эмоцыі.

Эмацыянальны кампанент семантыкі, які ўключаецца ў апісанне стану гневу, стварае матэрыялізаваную версію абстрактных паняццяў. Перанос значэнняў са сферы псіхікі на аб'ектыўна рэальную адбываецца па наступных мадэлях:

1) хваробы, расстройствы псіхічных працэсаў → высокая ступень праяўлення гневу, яго напружанасць (*вар'яцець, звар'яцець, звар'яцелы, вар'яцтва, вар'яценне, ашалець, ашалелы, абсяпамяцець, гарэць; істэрычны, гарачлівы, гарачка, ачмурэць, ачумець, ачумелы, утрапенне*);

2) фізічныя працэсы, звязаныя з вылучэннем высокай тэмпературы → узбуджаны стан, нервовая напружанасць (*накаліцца, накалены, накал, гарэць, разгарэцца, гарачлівы, гарача кіпець, раскіпецца, скіпець, кіпенне, успыхнуць, пыхнуць, запальвацца, палаць, запальчывы, напал, перапалка, палыхаць, заірдзецца, распякаць*), а таксама нізкай (*сцюдзёны (позірк)*);

3) гукавыя выяўленні, часцей за ўсё зыходнай кропкай з'яўляецца форма праяўлення агрэсіі жывёламі → праяўленне эмоцыі гневу на вербальным узроўні (*аблаяць, лаяцца, палаяцца, абрахаць, з'яхідніцаць, пагаўкацца, лаяць, вылаяць, рыкаць, сабачыцца, гыркацца, раўці*);

4) набыццё жывёльных рыс (упадабненне жывёлам) пад уплывам гневу → знешняе падабенства чалавека да жывёлы ў гнеўным стане (*азвярэць, азвярэлы, ашчэрыцца, ашчацініцца, набычыцца, уздыбіцца, грызціся, пагрызціся, цапацца, напасці, накінуцца, джаліць, натапыраны*). Сюды ж адносяцца і гукаперайманні (*рыкаць, сыкаць, шыкаць*). У пацверджанне можна прывесці даследаванні Ч. Дарвіна, дзе ён прыйшоў да высновы, што ўжо ў вельмі раннім перыядзе эвалюцыі гнеў і злосць выражаліся пагрозлівымі або шалёнымі жэстамі, пачырваненнем скуры і бляскам вачэй. Нашы аддаленыя продкі, відаць, часцей выскалялі зубы ў стане гневу, чым гэта робіць чалавек, нават калі ён цалкам ахоплены гэтым пачуццём, як гэта адбываецца ў псіхічнахворых [1, с. 909].

5) ступень праяўлення прыродных з'яў → праяўленне гневу, якое можа суправаджацца пэўнымі дзеяннямі (*бушаваць, разбушавацца; бура, шквал*);

6) пашкоджанне, разбурэнне → ўзнікненне эмоцыі гневу і яе праяўленне (*драцца, абрушвацца*);

7) фізічнае ўздзеянне на аб'ект → вынік, праява эмацыянальнага напружання (*счапіцца (з кім?), кідацца, накінуцца, скалануць, наляцець, напасці, завесціся, завесці, калаціцца (з кім?)*);

8) рэзкае, моцнае вызваленне энергіі → імгненнае праяўленне эмоцыі (*выбухнуць, рвацца, узарвацца*);

9) набыццё рыс міфічнага ці біблейскага персанажа → авалоданне гневам і прыпадабненне да ўвасаблення зла (*асатанець*);

10) колеравае суднясенне → крайняя ступень праяўлення пачуцця (*зелянцэ (ад злосці, гневу)*).

Такім чынам, вылучаныя лексіка-семантычныя варыянты сведчаць аб тым, што ў якасці донараў выступаюць гукавыя, прыродныя, фізічныя і іншыя з'явы. У рэцыпіентнай сферы практычна ўсіх найменняў актуалізуюцца квантытатыўныя семы 'вялікая моц, сіла ўздзеяння/праяўлення, высокі напал'. Лексіка-семантычнае поле гневу ў беларускай мове прадстаўлена ЛСГ дзеясловаў, прыметнікаў, назоўнікаў і прыслоўяў з прамым і пераносным значэннямі. Лексем, якія ужываюцца ў пераносным значэнні, значна больш. Пераноснае значэнне перадае больш высокую ступень праяўлення эмоцыі.

Літаратура

1. Дарвин, Ч. Сочинения. Том 5. Происхождение человека и половой отбор. Выражение эмоций у человека и животных. – М., 1953. – С. 909-920.
2. Корнилов, О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
3. Пименова, М.В. Концептуальные исследования и национальная ментальность. – Гуманитарный вектор. 2011. – №4 (28). – 127 с.
4. Степанов, Ю.С. Константы: Словарь русской культуры: Изд. 3-е, испр. и доп. / Ю.С. Степанов. – М.: Академический Проект, 2004. – 992 с. С. 46-47.
5. Телия, В.Н. Метафора в языке и тексте / В.Н. Телия. – М.: Наука, 1988. – 176 с.

CULTURAL COMPOUNDS AS A METHOD OF REFLECTION AND LINGUISTIC INTERPRETATION OF THE EMOTIONS OF ANGER IN THE BELARUSIAN LANGUAGE

Nosik A.

*Belarusian State medical University,
Belarus, Minsk*

The article examines the issue of the emergence of secondary nominations in the language. The foundations of the formation of connotations as a means of communication between language and people's thinking are revealed. The idea of the place of the emotional component of semantics in the vocabulary organization system has been substantiated.

Keywords: nomination, lexicon, Belarusian language, emotions, anger.